

За книгата:

Людмила Миндова. *Другата Итака. За дома на литературата*. София, ИК „Изток-Запад“, 2016, 304 с. [Liudmila Mindova. *The Other Ithaca. On the Literary Home*.]

Антоанета Балчева / Antoaneta Balcheva

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН / Institute of Balkan Studies with Centre for Thracology, Bulgarian Academy of Sciences

Книгата на д-р Людмила Миндова *Другата Итака. За дома на литературата* е един широко разгърнат проект с многолика проблематика, фокусиран върху съществени литературно-естетически процеси и явления от художествената словесност на славянския Юг. Смисълът на включените в нея изследвания, загатнат още в заглавието, е отдалечаване от еднозначното, линейно пътешествие в света на литературата и прегръщането на жребия на плодотворния, преобразен и преобразяващ Одисеев кръг на преосмислянето на редица литературни феномени от културния ареал на кръстопътния ни регион. Описани в този ключ, Балканите са демистифицирани в оптиката на една свое-чужда идентичност, „прекрачили географията, разпръснали се далеч отвъд собствените си граници“.

Далеч от утвърдени стереотипни нагласи и внимателна при употребата на установени литературоведски парадигми, авторката успешно прилага методите на литературната антропология, компаративистиката и културната семиотика в изграждането на своите знакови конструкции и модели. В оптиката на разнообразни поетики и произведения от хърватската, сръбската, словенската и босненската литератури, съпоставени с аналогични процеси и тенденции в българската и световните литератури, Л. Миндова поставя възлови за съвременното литературознание въпроси. Книгата е интерпретирана едновременно като културен и етически текст. Нейната същност е обговорена като семиотична, знакова реалност, но и като съвкупност от своеобразни синтетични модели, чрез които изследваните литературни общности се самоидентифицират в рамките на другостта, на универсалните измерения на опозициите между „малки“ и „големи“ литератури, традиция – съвременност, етика-естетика и пр.

Разчитайки битието на „художествената словесност“ по време на барока, романтизма и постюгославското пространство, авторката успява да хвърли светлина върху структурите на

менталността и социалните нагласи, върху еволюцията на многообразните пластове на индивидуалното и обществено съзнание на Западните Балкани. *Другата Итака* е търсеният от нея ключ към разгадаване на Балканите, не само като регионално, а и като космополитно пространство, като мост, който се превръща в синергийно поле за трансмисия на културната памет на Стария континент. На този поетически топос, Л. Миндова придава екзистенциално, онтологично звучене, фокусирайки богатата, многопластова проблематика на своето изследване върху метафизичното пространство на словото, в унисон с философското схващане на Хайдегер за езика като дом на битието. Под неговия покрив си дават среща едновременно съвременни за нас писатели като Данило Киш, Милорад Павич, Игор Щикс, Александър Хемон, Давид Албахари, Йосип Ости, Алеш Дебеляк, Блага Димитрова, Весна Парун, Вислава Шимборска, Томаж Шаламун, Константин Павлов, Биньо Иванов, както и представители на бароковата стилистика като И. Гундулич, Иван Бунич Вучич, Фран Кръсто Франкопан, Никола Гучетич и др. Съжителството на художествени текстове от бившето югославско пространство с произведения на бароковата поезия е провокирано от възприемането на литературата като насъщна „жива метафора“, тълкуването ѝ като динамичен процес на пренос на литературни послания, в контекста на непрекъснатата реактуализация, пресътворяване на връзката текст-автор-възприемател. За изследователката е важна именно тази филтрация, „остранностяване“ на текста, за да вникне в особеностите (и парадоксите) на поетическия изказ, за да конструира своята творческа лаборатория, в която в динамиката на „диалогичната равнопоставеност или противопоставеност“ се търси както „актуализиране на поезията на барока в литературата от втората половина на XX в.“ (примерно в творчеството на Д. Киш и М. Павич), така и литературно-антропологична интерпретация на славистичния и балканистичен бароков дискурс.

Избраният подход позволява на Л. Миндова да разгадае полисемантичното звучене на редица художествени артефакти и съпътстващите ги модалности както в съвременната литература, така и в свързаната с нея матрица на бароковата стилистика. Срещата на различните текстове се извършва с оглед на пораждащата ги културна ситуация. В оптиката на нейното изследване основно място е отредено на ролята на интелектуалеца в местната му културна среда; тематизиране, което е „свързано и със специфичното пре моделиране на ницшеанския мотив за вечното завръщане като „завръщане“ към „родното“. Анализирайки „физиката и метафизиката на изгнанието“, Л. Миндова откроява основни за „изгнаническият текст“ проблеми, свързани с мита за Одисей: човешкото лутане и странстване, преобразенията на личността и разрушената идентичност, невъзможността на завръщането в миналото в контекста

на „детериториализацията“, деконструкцията и глобализацията. Всички те се оглеждат в пресечната точка между етика и поетика, доминиращи анализа на творчеството на Данило Киш, превърнало се в смислов център на книгата. „Homo poeticus“ и „Homo politicus“ са открити като „есеистичните полюсни варианти на онази двойка, която пресича цялата проза на Киш, в която се прави „по-етически анализ на политиката“, а в неговото художествено съзнание всяко „политическо действие се осмисля от гледната точка на естетиката и на отношението, което показва спрямо нея.“ Не е случайно, в този контекст, осмислянето на литературата като пристан, копнеж по уравнивяването на тези две категории в мечтания „дом на бездомника“, което авторката илюстрира чрез творчеството на Йосип Ости, създава „силната метафора ‘къща от език’“, и особено чрез есеистиката на Алеш Дебеляк, посветил повечето от литературоведските си занимания на югославските и постюгославските литератури, за да създаде в едно от своите есета, *Република на буквите*, метафората за „литературното гражданство“ като единствено възможно гражданство за четящия човек.

В подобен ключ се търси и отговорът в научното есе *Какво пита поезията (за Томаж Шаламун, Константин Павлов и Биньо Иванов)*, което извежда тезата, че поезията е вгледана на първо място в езика, едновременно във формата и в смисъла му, и ако показва отношение към идеологическата реалност, то е отношение като към семиотична реалност. Тези разсъждения позволяват на авторката да артикулира през метафората за „литературната република“ на Алеш Дебеляк като пространство на въображението, територия на мисълта, друго наименование за дома на литературата, който като читатели обитаваме; своето виждане за Средна Европа като културна, а не политическа утопия. В нейната визия – „югоносталгията на мнозина съвременни постюгославски интелектуалци всъщност е по-скоро носталгия по въздуха на средноевропейското интелектуално пространство, което, трябва ли да го напомним, е пространство на Логоса, на мисълта, а не на политикономическите инструменти“. В тази реторика са преосмислени и понятията за център и периферия, мястото на т.н. „малки литератури“, които би следвало да се съизмерват единствено с понятието за добра, а не „световна литература“, често обслужваща национални каузи.

Приносен момент в книгата на Л. Миндова е търсенето на балканистичния и славистичен ракурс на барока, на неговата хетерогенност и хетеротемпоралност, на парадоксите в неговото историческо и литературно битие. Респектира както боравенето с богата библиография, така и актуализирането на бароковата стилистика чрез анализа на романа *Другото тяло* на Милорад Павич. Особен акцент е поставен върху литературно-антропологичната му интерпретация, върху функционирането на образите на храненето и пиенето, на различните емоционални

състояния и творчески активности и превръщането им в метафори за естетическото и за самата литературност.

Едновременното съчетание на погледа на професионалния литературен критик с умението на талантливия преводач на художествена литература, превръщат книгата *Другата Итака. За дома на литературата* в уникално научно изследване с неповторимо звучене и дълбочина на разглежданата проблематика.